

פרק ד

מטאפורות אפיסטמולוגיות – ספרות ופילוסופיה

"מטאפורה אפיסטמולוגית" היא מונח שטבע מבקר התרבות הנודע אומברטו אקו. אפיסטמולוגיה היא ענף של הפילוסופיה העוסק בשאלת הידע: איך אנחנו יודעים? מה הם גבולות הידיעה האנושית האפשרית? מה הקשר בין ידיעה למציאות? בין לוגיקה לידיעה? בין ניסיון לידיעה? וכיוצא באלה שאלות. אקו ביקש לתאר באמצעות המושג הזה, את האופן שבו מסבירים ביטויים אמנותיים אחדים, בדרך של שימוש במטאפורות. את ראיית השולם המתחייבת ממערכת מדעית, או ממערכת תרבותית כלשהי, במקום נתון ובתקופה נתונה.

המטאפורה האפיסטמולוגית איננה הסבר מסודר או ביאור מנומק של השלכותיה או מסקנותיה של תורה מדעית או של שיטה פילוסופית כלשהי. אין אנו נדקקים לאמנות לצורך הזה. אבל לצד מגבלותיה, מול יכולת הניבוי וההסבר הרצינוני של המערכות המדעיות או הפילוסופיות, מאפשרת האמנות לפלס ערכים דמיוניים אלטרנטיביים, שאינם נחונים למגבלות ולאילווצים של ההיסק הלוגי או של החצפית האמפירית. בדרך זו מביאה אותנו האמנות לנקודות מבט מעניינות ומפתיעות, הקשורות אמנם בדרך כלשהי למערכות המדעיות והפילוסופיות המוכרות, אך בה בעת הן משהירות מכל מיני מחויבויות למטגרות המגבילות של אותן מערכות.

המטאפורה האפיסטמולוגית היא מושג קולע במיוחד לצורך תיאור חלק גדול מיצירותיו של בורחס. ידוע, כי סיפוריו של

מתנגד מראש על ההפשטות הכוללניות שאיאלץ להציג כאן מפאת קוצר היריעה.

בהכללה מסוימת ניתן לומר, שהמטורת הפילוסופית והמדעית המערבית, שהתפתחה מיוון העתיקה ועד ימינו (ואם רוצים לדייק עוד יותר, ראוי אולי לומר מיוון העתיקה ועד החילת המאה העשרים), מניחה בדרך כלל בסוד הקרחה את קיומו של עולם חיצוני לנו, אוניקוטיבי ובלתי-חלוי בקוממו או בהקיומה אותו. על פי התנהגות זאת ניתן לתאר את העולם באופן מדויק בעזרת תחושים והאינטלקט. חלק גדול מהוויכוחים הפילוסופיים שהתעוררו במטורת הזאת במשך הדורות נוגע לשאלת עדיפות תחושים על פני האינטלקט או ההיפך מזה. אך מעבר למחלוקת הזאת יש יסוד משותף, אותו ויציב, לשני הפלגים המהדוינים. לגישה זו, על שני פלגיה, ניתן לקרוא ריאליסטית, שכן היא מניחה בניאויסטים כאלה ואחרים, את קיומו של עולם ריאלי חיצוני לנו.

לעומת המטורת הריאליסטיות למיניהן התקיימו תמיד במערב מטורות אלטרנטיביות, שניתן לכנותן אידאליסטיות או ספקניות, ואשר ביסודן מוטל ספק בדבר קיומה של מציאות אוניקוטיבת והיצונית שבאמת. על פי המטורת האידאליסטיות אין תפישתנו את העולם החיצוני אלא אשליה. דעותינו על העולם החיצוני אינן אלא השתקפות ישירה של דפוסי מהשבה פרי מחננו, נפשנו, חושינו או דמיוננו, ואין קיום או מציאות כלשהם מחוץ לאותה פרצפציה אינדיבידואלית.

מאז ומתמיד הרגיש בורחס חניכה ברורה למטורות האידאליסטיות והספקניות, על ביטוייהן השונים, הן במטורת התרבות המערבית והן במערכות פילוסופיות מהרבותיות אחרות. על אף המאמץ הרב שבוורחס הקדיש לעיון בשיטות הפילוסופיות האידאליסטיות, ראוי, לדעתי (בניגוד אולי לדעתם של חוקרי בורחס רבים), לנקוט זהירות רבה, כאשר באים לטעון שתפישת עולמו האמיתית (2) של בורחס הייתה אידאליסטית במובן הקלאסי של המלה. בורחס היה, ככלות הכול, הספקן האולטימטיבי, אשר בניגוד לספקנים ולרלטיביסטים רבים היה נכון, בראש ובראשונה, להטיל ספק אמיתי וכן ברעיונות שהגה הוא עצמו. נפרק הראשון אמרתי, שיש להבין את יצירתו של בורחס בניסיון לבדוק את ערכן האסתטי של מערכות אידאיות ללא קשר לשאלת אמיתותן או

בורחס היוו מקור השראה כבד משקל להגדרתו של אקו ולחופשו אחר המשמעות של יצירות אמנות רבות, במיוחד יצירות ספרותיות, כמטאפורות אפיסטמולוגיות. נדמה לי, שבדאי לפנות ישירות לחיזור תוכנו של אחד מסיפוריו של בורחס כדי להבין, כיצד עזר מושג המטאפורה האפיסטמולוגית בהבנתו. דוגמה מתאימה מאוד לצורך הזה מופיעה בסיפור "עלון, אוקבאר, אורפיס קרטיוס" (Tion, Uqbar, Orbis Tertius), שבורחס כתב בשנות הארבעים. מבנהו של הסיפור הזה דומה למבניהם של סיפורים רבים אחרים שייצר בורחס. יש לו מבוא ויש לו נספח, ושניהם גם יחד נרעדו למטרה עיקרית אחת: ליצור בקורא מבוכה ולגרום לו להחלבת נוסף ולחשוב שמוא בכל זאת מדובר במקרה אמיתי, ולא סתם להחלבת נוסף שבה בורחס מדמינו. המבוא כולל סדרה ארוכה של רמזים, איזכורים, ציטוטים מדויקים כביכול, ספרים שהלכו לאיבוד, שיהות עם חברים יודע-דבר. יש בנוספח הסבר שנכתב, כביכול, פנים כאילו הוא מבהיר, תעלומות רבות שנותרו בלתי-מעמיד פנים בתחיל הסיפור עצמו, ובו מבחיל בורחס, או פתורות במהלך הסיפור עצמו. אף על פי שבורחס משתמש בטכניקה הזאת עד לעיניפה, לעולם איננו מוגיעים לכלל עייפות מקריאה בו, לעולם איננו יודעים בביטחון מוחלט, בעיקר בקריאה ראשונה, לעולם איננו יודעים במינות או בדיוני, או למשל, בפתיחה לסופו דאם מדובר בסיפור אמיתי או בדיוני, כן בורחס על שדוחזו עם אדולפו אהדיס מתוך הסיפור הם אמיתיים. מספר לנו בורחס על שדוחזו עם אדולפו הזה, על טלון ואוקבאר, מספר לנו בורחס על שדוחזו עם אדולפו באול-קאסארס (Adolfo Bioy-Casares) אחד מחבריו הקרובים ביותר, ושדוחזו במשך שנים רבות לכתובת סיפורים. פרט מעין זה, במובן, רק מבין את החשש שמוא מדובר כאן בכל זאת במקרה אמיתי. על כל פנים, בסוף המבוא הקצר אנו יודעים על קיומו, או לפחות על ההשערה בדבר קיומו, של חבל ארץ נידח ומיסתורי באסיה הקטנה בשם אוקבאר, אשר הספרות הפנטסטית שטופחה בו במשך הדורות הפכה לשם דבר.

המטאפורה האפיסטמולוגית, שאני מבקש לתאר כאן, מופיעה בגוף הסיפור, כלומר, בין המבוא לנספח. אך קודם שאוכל להיכנס לפירוט, עלי להסביר באופן מקוצר ותמציתי ביותר את הרקע הפילוסופי של הבעיה שענימה מנסה בורחס להחמיר כאן, ואני

נציגיה העיקריים של האסכולה האליאטית ביוון העתיקה היו פְּרֶאנְקִיטָס וְנוֹן. שניהם ניסו להראות, בעזרת טיעונים לוגיים צרופים, את האבסורד, כביכול, שבאמונות הבסיסיות ביותר של המחנה הריאליסטי. נוֹן, בעיקר, התרכז במושג התנועה וניסה להוכיח שרעיון התנועה מכיל ביסודו סתירה פנימית, שהרי התנוחה שבבסיס המושג היא שעצם הנמצא במקום מסוים יימצא, כעבור פרק זמן, במקום אחר. איך אנתנו יודעים שאכן מדובר באותו עצם, שואל את עצמו נוֹן, אם הוא אינו נמצא כבר במקומו המקורי? כרי שעצם מסוים ישאר הוא עצמו, אסור שתכונותיו ישתנו, ובכלל זה אסור שנמקומו ישתנה, שאם לא כן לא יהיה עוד אותו עצם עצמו. עבור פרמנידס, עצם המתחבה על שינוי מכילה סתירה, שהרי לטענתו הידועה "היש ישנו, והאין איננו" ולא ייתכן שום מעבר מן היש אל האין ומן האין אל היש. נוֹן, תלמידו של פרמנידס, פיתח את הטיעונים הללו באמצעות הפרדוקסים המפורסמים שלו. בורחס הרגיש משיכה אינטלקטואלית עזה לפרדוקסים של נוֹן, בעיקר בשל ההיבטים האסתטיים שלהם, ולכן עסק בפרדוקסים הללו ברבות מייצירותיו.

באשר לזרם המכונה אמפיריציזם אנגלי במאה השמונה-עשרה, בורחס אהב במיוחד את כתביהם של דייוויד יום (Hume) ושל הבישוף ג'ורג' ברקליי (Berkeley). אף על פי שהזגים אלה אינם שייכים למסורת האידאליסטית במובן הצר של המלה, יש ביצירותיהם ביקורת מחודדת והטלת ספק מפורחת מאוד בחלק מהאמונות היסודיות של המסורות הריאליסטיות המערביות. ובמיוחד במושג הסיבתיים. על פי מושג הסיבתיים הקלאסי נגרמת כל תופעה בעולם מסיבה כלשהי, ותלילתו של המתקף המדעי והפילוסופי, כפי שאריסטו הגה והנחיל לדורות הבאים, היא החיפוש אחר אותן סיבות אמיתיות שמאחורי התופעות האמיתיות אף הן. הפילוסופים האנגלים מבית מדרשם של יום וברקליי טענו שחסיבתיים איננה אלא חוצר של המחשבה האנושית, המתבוננת בקשר המתקיים ברמת הפישותו בין אירועים מוקדמים ומאוחרים. ומיחסת להן קשר אמיתי, קשר מהותי יותר כביכול, במציאות. לדעת הפילוסופים הללו, הקשר הסיבתי הזה אינו קיים אלא הוא מומצא על ידינו. בורחס אהב מאוד את הטיעונים שהעלו הפילוסופים הללו, אך היה מודע היטב להערך סגולת השכנוע

נכונותן. נרמה לי, שאת היבטו של בורחס למסורות האידאליסטיות יש לראות, קודם כל, במסגרת זו של הבחינה האסתטית הצרופה. אישיותו הספקנית ביסודה של בורחס פורשת מצע טבעי ונוח במיוחד לטיפוח חיבה מהסוג שבורחס רחש למסורות האידאליסטיות. לפעמים נרמה שקירבתו לתרבות האנגלית, אשר בורחס אהב להאר כתרבות הנוטה באופן מובהק להתבטא בלשון הדמעתה של להט וכתרבות הנוטה באופן מובהק להתבטא בלשון הדמעתה (understatement), ליבתה תמיד את החיבה הבסיסית לאידאליזם ולספקנות התרוטה ממילא בטעמו של בורחס. בורחס גם ביטא פעמים רבות את משיכתו לאידאליזם במונחים של הערכה אסתטית צרופה כלפי סוג הטיעונים שפותחו לצורך ביטוס הגישה הזאת, ובמיוחד לטיעונים שפותחו על ידי שני נציגים בולטים של המסורות האלטרנטיביות לריאליזם במערב: האסכולה האליאטית ביוון העתיקה ומי שמכונים האמפיריציסטים האנגלים במאה השמונה-עשרה.

במסורת אינטלקטואלית שנשלטה בעיקר על ידי הגישות הריאליסטיות היוו הטיעונים של האידאליסטים, בדרך כלל, עמדת מיעוט. גישות אלה ייצגו את המנוגד לשכל הישר ולדעת הרוב, את הדרוש הסבר משכנע יותר. אולי יש בכך גורם נוסף המטביר את חיבתו של בורחס כלפיהן, שהרי גם כטיפוחי הרפתקאות, נגון אלה שבקובץ "דברי ימי תועבת העולם", תמיד מביע בורחס אמפתיה כלפי האנטי-גיבור, כלפי ה"underdog", מתברר, שהאמפתיה הזאת אינה מצטמצמת לאנטי-גיבור של סיפורי התועבה או כפי שכבר הסברתי, לאנטי-גיבור של ה"Infamia", דהיינו של האנטי-ההילה. האמפתיה של בורחס אף איננה מוגבלת לאנטי-גיבור של מלחמות ארגנטנה, או של האפוס של פרנסיס סטיוונסון. האמפתיה הזאת הרחוקה האפלים של פרנסיס סטיוונסון-איריס. האמפתיה הזאת מתבטאת בטיפוחיו של בורחס גם לפי האנטי-גיבור הטיעוני הם בעלי מהסוג של האידאליסטים, אותו אנטי-גיבור שטיעוניו הם בעלי ערך אסתטי שהוא ראשון במעלה, אך אינו מצליח לחתבר על שליטתה המובהקת של הריאליזם בתרבות המערב, לפחות עד מתעצת המאה התוכחת. מצבו הקיומי של המובט, הן בשדה הקרב, הן בקרב הסביבים העירוני והן בתחום המטאפיזיקה, הוא המצב שאת ביטוי האסתטיים מנסה בורחס למצות עד תום ביטויוריו.

שמקורם כמובן בנפשם של תושבי המקום. התרבות המתקדמת הקלאסית של סלון מכילה דיסציפלינה אחת בלבד – הפסיכולוגיה, כמובן. הדבר ברור מאליה, שכן בלא קיום של מציאות אויבסקיבית בלתי-תלויה, לא נותר אלא לחקור את המחשבה, שהיא היוצרת את המציאות, על פי האידאליסטים. גם מושג הסיביות הקלאסי אינו מתקיים בטלון; בשביל אנשי המקום – לראות עני עשן באופק, ולאחר מכן שדה שרוף, ולבסוף בדם סיגריה דלוף, אין בכך כדי להציבע על קשר סיבתי בין הדברים. גם אנשי סלון, כדיוויד יום יטענו שאין בכך יותר מאשר "אסוציאציה של רעיונות".

בורה, שבתנאים כאלה המדע מתרוקן מכל תוכן מלבתיחילה, שבו, על פי המסורת האיטליטית הקלאסית, ללא קשרית עובדה אחת למשניה, כלומר ללא גילוי הסיבות האמיתיות, אין בידינו הטב, אך למרבה הפלא, מספר לנו בורחס, לא נכון לחשוב שאין מדע בטלון. נחפון הוא יש שם אינספור מערכות מדעיות, בטלון מתרבות ללא גבול המערכות ההסבריות הבלתי-סיביות ביותר, והן כפופות למגבלה אחת בלבד: עלידן להיות מעניינות וננויות בצורה יפה, או לחלופין, עלידן לעורר סנסציה. "הפוליסופים בטלון", מסביר לנו בורחס, "אונם מהפשים את האמת, ואפילו לא את הטביות; הם מהפשים את התרומה. הם רואים בשיטה איננה אלא של הספרות הפנטסטית. הם יודעים שכל שיטה איננה אלא שיעבוד של כל ביטויי הזקום לביטוי אחד כלשהו מתוכם. הם רוחים אפילו את הביטוי 'כל הביטויים', שכן הוא מניח את העירוף הבלתי-אפשרי של הרגע הנוכחי לכל רגע העבר".

ככל שמעמקים וקוראים את יצירתו של בורחס בכללותה, מבינים עד כמה הפיסקה הזאת מתארת, לא את התרבות הרמיונית של סלון, אלא את התפישה שבורחס עצמו רוצה לטפח ולבנות ביצירתו שלו.

אחד הנשאים החביבים על בורחס, כחלק מהיבטו לגישות האידיאליסטיות, הוא תיאור הניטונות המרובים שנעשו במשך ההיסטוריה לשלול את מושג הזמן. ברור, שגם במסאפורה על סלון ואיקבאר לא נפקד מקומה של הכחשת הזמן. כדי להראות את חקשר בין האידיאליזם והכחשת הזמן, בורחס מסביר לנו מה אמרו אסכולות החשיבה המרכזיות שבטלון, כולן אידיאליסטיות כמובן, בקשר לטוניה הזאת. אני מצטט את בורחס:

שבהם. הוא ביטא את המודעות הזאת בהדגוה האופיינית דווקא בטיפור הזה על סלון ואוקבאר, כאשר אמר: "יום קבע לנצח שטיעוני של ברקלי אינם משאירים פתח להפרכה, ולו הקטנה ביותר, אך בו בזמן הם אינם משכנעים, ולו במידה הזעומה ביותר". ובכן, המבוא הזה, המקוצר והמובלל משהו, לדברי ימי הפילוסופיה המערבית מאז ועד ימינו, יטייע לקוראים, כך אני מקווה, להבין את הרקע למסאפורה האפסטמולוגית של בורחס.

הטיפור "סלון אוקבאר, אורוביס טרטויס" הוא מסאפורה אפסטמולוגית, שבה מנסה בורחס את התרגיל המחשבתי הבא: נניח שקיים עולם שבו המסורת האינטלקטואלית השלטת היא המסורת האידיאליסטית, ואילו המסורת הריאליסטית זוכה בו למקום שולי, עולם שבו האידיאליסט הוא הגיבור המנצח ואילו הריאליסט הוא האנטגוניסט המובס. איך יראה עולם כזה? ובכן, ברור שהדרך לברוא אותו היא הדרך הבורחסית הטיפוסית: העולם הזה שוכן בכובס לכת אחר, טלון שמן אשר קיומו הולך ומתברר לנו באמצעות ספרים נשכחים, שלאחר חיפוש אינטנסיבי ומפוזל בורחס מצליח לחלצם מן השיכחה המוחלטת.

כל הידוע לנו על סלון מקורו בכרך האחר-עשר של ה"אנציקלופדיה הראשונה של סלון". כרך זה הגיע לידי בורחס בדרך בלתי-צפויה, שהוא מתאר בפרוטרוט בסופור עצמו, תוך שהוא נוסע בנו ספק כבד בנוגע לאמינות קיומו. הכרך הזה מעמיד בירי בורחס תיאור חלקי, אך שיטתי לחלוטין, בדבריו של דברי ימיה של התרבות, אשר צמחה על פני אותו כובס עלום, סלון-אוקבאר, שבטעות חשבו בתחילת הטיפור כי הוא תבל ארץ השוכן באסיה הקטנה, נמצא, כך מתברר, בטלון. כל הלאומים השוכנים בטלון הם אידיאליסטים מבטן ומלידה, כך קובע בורחס מתוך קריאתו באנציקלופדיה. כל מה שהאדם יצר אי-יפיעם בטלון מניח מראש את האידיאליזם: השפות, הדת, המטאפיזיקה. בורחס מתאר את החיים בטלון ואגב כך הוא מסביר לנו את המשמעות, במיוחד המשמעות האסתטית, של תפישת העולם, הבלתי-סיבית, אולי, אך המרתקת כל כך, של המסורת האידיאליסטית.

הקיום נתפש בטלון לא כדבר-מה המתרחש בתלל, כפי שהמסורת הריאליסטית המערבית רואה אותו: העולם איננו אלא רצף של פעולות או אירועים בלתי-אחידים ובלתי-תלויים זה בזה.

עשרה מטרים. אבילס רץ על פני עשרה מטרים אלה, הצב רץ על פני מטר אחד. אבילס רץ את המטר המפריד עתה ביניהם, הצב רץ דצימטר אחד. אבילס רץ את הדצימטר המפריד, הצב רץ סנטימטר אחד. אבילס רץ את הסנטימטר המפריד, הצב רץ מילימטר... וכן הלאה עד איץ סוף, ולכן אבילס ירוץ לנצח ולעולם לא ישיג את הצב.

הניסוח הזה של הפרדוקס מצוי במסה, שבורחס עצמו פירסם עוד בשנות העשרים, ובו סקר ניסיונות לבאר את הפרדוקס לאורך ההיסטוריה. לדעתו של בורחס, אף לא אחד מהדבורים שהוצעו מניח את הדעת, ולכן הפרדוקס עומד בעינו. הבעיה נעוצה בכך, הוא מסביר, שהפרדוקסים של זנון מערערים את המושגים היסודיים ביותר שבאמצעותם אנו תופשים את ההווה, ובמיוחד את מושגי החלל והזמן. לעומת זאת, אם נקבל את עיקרי התפישה האידיאליסטית, יפסיק הפרדוקס הזה להטרידנו. אבל, שואל בורחס את הקורא, האם נהיה מוכנים לוותר על לא פחות מאשר מושג היקום, שעליו אנוחנו בנוים את כל תפיסתנו את המציאות, רק בגלל פוסה זעירה של ערפל יזוני?

ובכן, בספרו על טלון ואוקבאר הופך בורחס את היוצרות ומנסח את השאלה מהכיוון של האידיאליסטים, אותו מיעוט מבוטל של הוגים כופרים בפלנטה הזאת. אך קודם לכן נראה מה אומר פרדוקס המטבעות:

ביום שלישי הוצג ב־אזמס X את המדבר ומאבר תשע מטבעות נחושת. ביום המישי מוצא Y בדרוכו ארבע מטבעות, חלודות משהו כשל הגשם שירד ביום רביעי. ביום שישי מוצא Z בדרוכו שלוש מטבעות. כבוקר יום שישי מוצא X עצמו שתי מטבעות במסדרון ביתו.

על סמך המשל הזה מנסה הפוליטוף הכופר של טלון להוכיח את רצף הקיום, דהיינו את המציאות, של המטבעות, ולצורך זה הוא מסביר כך:

אתה האסכולות בטלון מרחיקה לבת עד כדי שלילת הזמן: היא טוענת שההווה הינו בלתי-מוגדר, שהעתיד חסר כל מציאות, מלבד היותו תקווה בהווה, ושדעבר חסר כל מציאות אף הוא, מלבד היותו זיכרון בהווה. אסכולה אחרת מצהירה, שהזמן כולו כבר חלף, ושהיינו אינם אלא זיכרון או השקפות דימיוניות, ולבטח זיכרון מעוות ומקוטע של תהליך שהלף לכלי שוב. אסכולה אחרת מצהירה, שדברי ימי היקום, דברי ימי חיינו ותפרט הזעיר ביותר בחיינו הם כתב-יד של אלהות משנית אשר יצרה אותם כדי לתקשר עם רמון... אסכולה אחרת טוענת, שבזמן שאנו ישנים כאן, אנחנו ערים במקום אחר, וכך כל אדם הוא למעשה שניים.

כל הטיעונים האידיאליסטים האלה, ועוד רבים אחרים, ברבר הכהשת הזמן, מנותחים על ידי בורחס במקומות רבים ביצירתו, ועוד נשוב ונדון בהם. אבל כאן מגיע בורחס לאחד המקומות החשובים והמעניינים בסיפור, שבו הוא מתאר לנו כיצד מתייחסים אנשי טלון לריאליזם. שהרי קיימת מסורת ריאליסטית בפלנטה הזאת, אולם היא מסורת שולית, ויחרה מזו, היא מסורת שערוריתית. בורחס אומר, שהפוליטופים המעטים שפיתחו גישות כאלה בטלון, ושנחשבו, דרך אנב, לפילוסופים כופרים, הפגינו פחות בהירות מחשבתית משהפגינו להט. יתר על כן, מדויק לנו בורחס, הפילוסופים הללו ניסחו את טיעוניהם על דרך הפרדוקסים. הידוע מבין כל הפרדוקסים הללו הוא "פרדוקס תשע המטבעות", שבורחס מתאר אותו עבור הקוראים תוך רמיזה אירונית וברורה לפרדוקסים של זנון.

כדי לרענן את זיכרונם של הקוראים, וכך לאפשר להם ליהנות יותר מהטון האירוני של בורחס, כדאי אולי שאזכיר כאן את אחד הפרדוקסים של זנון. באחד הפרקים קודמים הזכרתי את פרדוקס החץ, ולכן אציג כאן פרדוקס אחר, פרדוקס אבילס והצב. סמל אבילס, סמל הזריזות, מקיים מירון נגד הצב. סמל דאיטיות, מהירותו של אבילס גדולה מזו של הצב. עשרת מונים, ועל כן נותן אבילס לצב מקדמה של

מסוים (למרבה הפלא, בורחס מספר לנו שזה קרה לא לפני יותר ממאה שנה), התחלט לנצל את התהליך הזה לשם יצור המוני ושיטתי. הדבר לא היה פשוט, ואפילו העלה סתירות רבות, שבורחס מפרט אותן, בהתאם לרצונות ולשיאיפות המנוגדים של האנשים המעורבים בתהליך.

הפיסקה המסיימת של גוף הסיפור מעלה מסקנה נוספת, שאולי לא כל תומכי האידיאלים נחננו דעתם עליה ועל משמעותה. ההפצים בטלון נכפלים. בה במידה הם נוטים גם להיטישש ולאבר פריטים ככל שאנשים שוכחים אותם. הרומה הקלאסית היא של מפתן בית אחר, אשר המשיך והתקיים כל עוד היה קבצן שפקד אותו בקביעות ואשר נעלם מן העין ביחד עם מותו. גם אירע שיפורים או סוס הצילו חורבות של אמפיתיאטרון.

עד כאן מטאפורה אפיסטמולוגית אחת של בורחס, זו שבסיפור "טלון, אוקבאר, אורביס טרטיס". בפרק הבא נמשיך ונבחן את יצירת בורחס בעזרת המושג הזה.

ששלוש מהן – בין יום שלישי לשישי בערב, ועוד שתים – בין המישי לכוקר יום שישי. ההיגיון נותן, שזן המשיכו להתקיים, ולו בדרך עלומה, שמהותה נשגבת מיכולת הבנתם של בני האדם בכל שלושת פירקי הזמן הללו.

טכיר להנחת, שרוב הקוראים לא יתקשו להסכים עם מסקנתו של הפילוסוף הנופר, אולם אנשי טלון האידיאליסטים התקשו אפילו להבין את פשר מילותיו. מתוך הגנה על מה שראו כשכל ישר, התקופו אנשי טלון את הטיעון המסוכן הזה וטענו, שהוא כולו שקרי, משום שהוא מבוסס על השימוש בשני הידושי לשון, שנועדו מלכתחילה להטעות. הכוונה היא למילים "לאבר" ו"למצוא" מילים אלה, כך אמרו, כוללות בתוכן את הנחת המבוקש, שכן הן מניחות מראש את דעות המטבעות בתחילת הסיפור וכסופו. יתר על כן, הם מדגישים, הרמו על החלודה הקלה שהעלו המטבעות נועד להדגיש את רצף הקווים הזה, תוך כריי סילוף הלוגיקה של הטיעון. הם גם העלו טיעון נגדי: נגיה, אמרו, שבמשך תשעה לילות רצופים חשום תשעה אנשים כאב עז, איש איש בתורו. האם נטען גם אז, שהכאב הוא אותו כאב?

על אף הטיעונוים הקשים שהעלו הפילוסופים בטלון כנגד הרעות הכופרות, ניתן למנות מקרים רבים נוספים במרוצת ההיסטוריה של ניסיונות דומים לאלה להגן על מושג המציאות כנגוד לשכל הישר של תושבי טלון. בורחס, כמוכן, מביע פליאה רבה על המשך הניסיונות הנועזים הללו.

בסיפור הזה מתייחס בורחס לשאלות פילוסופיות אחרות הקשורות לחיבה בין ריאליזם לאידאליזם. לקראת הסוף, באילו רצה להדגיש שאין לקחת ברצינות יותר את העמדה האידיאליסטית, שהוא מופיע כאן כמגינה, כביכול, מתייחס בורחס להדפעות של הפילוסופיה האידיאליסטית על המציאות. ברור, כי מאות שנים תחת שליטתו הבלעדית של האידיאליזם לא יכלו אלא ליצור מציאות מיוחדת במינה בטלון.

העובדה, שתפצים שהלכו לאיבוד בטלון מופיעים מאוחר יותר במבפול, אינה צריכה לבוא בהפתעה. דבר זה קורה, למשל, כאשר שני אנשים מחפשים את החפץ, אחד מהם מוצא אותו, אך אינו מספר לחברו, ומאוחר יותר מוצא חברו גם הוא את החפץ. בשלב